

Cunoscând toate acestea, se impune cu necesitate o atitudine plină de tact, suportivitate și empatie din partea cadrului didactic, pentru a fi cu adevărat alături de copil, în vederea reducerii și preîntâmpinării eventualelor tulburări la nivelul scris-cititului care se pot ivi în această perioadă.

6.4. Mediul școlar. Învățarea

Integrarea copilului în colectivitatea școlară comportă un efort de adaptare specific, a cărui premisă s-a realizat la grădiniță, prin extinderea mediului social accesibil copilului.

Puțini sunt cei care să nu-și amintească cu drag de prima zi de școală, una dintre cele mai importante zi din viața unui copil. Micuți, frumoși, gătiți și emoționați până la fâstăcire, copiii năvălesc în jurul învățătorului, privindu-l curios și zâmbindu-i știrb. Apoi, începe festivitatea de deschidere a anului școlar, când copiii stau cuminiți lângă părinți și privesc emoționați. Urmează familiarizarea copiilor cu clasa, cu așezatul în bănci, cu manualele și rechizitele școlare și... gata! Încep orele: orele de citire și de scriere, de matematică, muzică, desen etc.

Prima zi de școală

Insertia copilului în noul mediu, cel școlar, precum și trecerea la noua formă de activitate (învățarea) reprezintă un proces complex, care angajează multiple variabile. Contactul cu școala este un moment plin de semnificație pentru copil, saturat de încărcătură emoțională, care lasă urme puternice în memoria și identitatea copilului (Golu, 2010).

Prin însuși locul pe care îl ocupă în procesul de învățământ, claselor primare le revine o funcție eminemantă educativă. Acum se însușesc și se formează cunoștințele și deprinderile de mai târziu.

Școala introduce în fluxul activității copilului un anumit orar, cu noi discipline, cu informații mai bogate și tehnici intelectuale mai complexe; putem astfel vorbi de un adevărat „șoc al școlarității” (Golu, Zlate și Verza, 1993). Însă mediul școlar este creat „nu pentru a distribui satisfacții afective, ci pentru o muncă disciplinată, continuă, organizată” (Debesse, 1981, p. 124). Școala îl învață pe fiecare copil să se situeze printre semenii. „Noul mediu social, obositor, dar și de temut, provoacă nu rareori băiatului sau fetiței de 6-7 ani o frică paralizantă. De aici importanța deosebită a socializării prin grădiniță, care, interpusă între familie și școală, contribuie la atenuarea șocului începutului de școală” (Debesse, 1981, p. 124).

Momentul intrării la școală presupune un anumit nivel de dezvoltare fizică, intelectuală și morală a copilului, iar *aptitudinea pentru școlaritate* solicită dobândirea unor capacități, abilități, priceperi și deprinderi absolut necesare școlarității; esențială este dezvoltarea dimensiunii formative a pregătirii, deoarece nu însușirea unui volum mare de cunoștințe îl face pe copil apt pentru activitatea școlară, ci dobândirea unor capacități, abilități și operații intelectuale necesare actului de cunoaștere specific învățării. Această aptitudine cuprinde un set de însușiri psihologice care fac posibilă integrarea optimă a copilului în activitățile de la școală.

Pășind treapta școlarității, copilul posedă acea putere a limbajului care, adăugată structurilor cognitive ale căror premise s-au conturat în perioada preșcolarității, permite o integrare optimă în procesul instructiv-educativ și o realizare cu succes a noilor sarcini de tip școlar, centrate pe un alt tip fundamental de activitate, specific vârstei școlare, *învățarea*.

Confruntarea elevului cu sistemul de cerințe, reguli și norme de interacțiune din cadrul școlii duce la organizări și restructurări ascendente în motivația activităților școlare și extrașcolare. Trecerea de la activitatea de joc la cea de învățare face ca resorturile motivaționale să capete treptat semnificații sociale, de perspectivă. Stimulenții cei mai puternici îi constituie acum calificativele mari, elementele premiale, recompensele morale pozitive, relațiile socioafective pozitive cu învățătoarea și colegii. Conștiința poziției și rolului în colectivul de elevi generează noi trebuințe și nevoi de comunicare, socioafective, de prestigiu (Golu, 2010).

Ca un element nou, în raport cu perioadele anterioare, apar temele pentru acasă, sarcini academice ce trebuie realizate. La începutul secolului XX, temele erau considerate un element esențial al procesului didactic, însă popularitatea lor a intrat în declin în anii '40 și au căzut chiar în dizgrație în anii '60, fiind considerate forme inutile de presiune asupra copilului. În prezent, temele pentru acasă sunt fundamentale, având la bază principiul continuității între mediul școlar și cel familial, încurajând copiii în direcția unei învățări complexe, independente și autonome.

Spre deosebire de stadiul anterior, în care jocul era activitatea fundamentală, în perioada copilăriei mijlocii, *învățarea* devine activitatea predominantă și, pe lângă procesul de alfabetizare, are în vedere și însușirea unor comportamente sociale. Unii psihologi înțeleg învățarea ca fiind capacitatea de adaptare, componentă a inteligenței, prin care se produc schimbări permanente în răspunsuri și în conduite. Învățarea înseamnă întărirea unor comportamente achiziționate. Există învățare perceptuală, învățare verbală, învățare motorie, învățare afectivă și învățare socială. În această perioadă, învățarea perceptuală este implicată în procesul citirii, al calculului, fiind combinată cu învățarea motorie implicată în scriere, învățarea socială este implicată în comportamentele școlare și în

formarea de atitudini, iar învățarea afectivă în situațiile competiționale, în succese și eșecuri, împletindu-se cu învățarea socială. Deși învățarea este implicată în toate domeniile vieții, școala este instituția centrală care inițiază și încurajează învățarea.

Învățarea nu înseamnă numai procesul de însușire a cunoștințelor și adaptarea la mediul cultural, ci și stimularea dezvoltării inteligenței, a capacităților de rezolvare de probleme și înțelegere a fenomenelor (Golu, 2010).

O primă etapă a învățării este înțelegerea. O bună înțelegere a materialului se obține prin sistematizări, regrupări, ilustrări, imagini, parafrazări etc. Conștientizarea necesității de a învăța dezvoltă caracterul voluntar al memorării, iar elevul dă o importanță deosebită repetițiilor, fără de care cunoștințele nu ar putea fi fixate. Pe măsură ce crește, copilul își va construi scheme de expunere a informațiilor. La început, modelul acceptat ca fiind cel mai bun este textul din manual, motiv pentru care elevul are tendința de a reproduce fidel lecțiile și de a renunța la efortul de a realiza răspunsuri proprii. Aceste răspunsuri sunt mai organizate și permit memorarea unui volum mai mare de informații. Memorarea fidelă a textului din manual trebuie depășită, deoarece poate conduce spre lene intelectuală și toceală.

Progresele în activitatea de învățare sunt în legătură cu ordonarea, gruparea și clasificarea materialelor după sens. Învățarea presupune o adevărată organizare tehnică, iar aceasta se referă la numărul de repetiții, eșalonarea lor în timp, interes pentru curiozitate și descoperire. Cadrele didactice pot stârni foarte ușor interesul școlarilor mici, folosind un ton plăcut, pauze, imagini și exerciții interactive.

Întărirea prin evaluarea răspunsurilor are efecte deosebite pentru cunoștințele învățate, menținerea tonusului și a motivației învățării și pentru consolidarea intereselor față de materiile programei școlare.

În mica școlaritate se însușește o importantă experiență de învățare, tehnica repetării cu voce tare, a repetării cu reveniri, gruparea în fragmente cu sens etc. Și competițiile au un rol stimulator pentru învățare, promovările, care vizează prestigiul și stima de sine.

Cercetările au demonstrat că activitatea de învățare necesită un foarte mare consum de energie psihică. De aceea sunt foarte importante condițiile mediului în care învață școlarul (lumină, temperatură, aer proaspăt) și regimul alimentar bogat în substanțe nutritive prin care să se recupereze consumul intern. Au influențe negative pentru învățare starea precară de sănătate mentală, tensiunile psihice, lipsa de motivație sau suprasolicitățile părinților față de performanța în învățare. Supraîncărcarea se datorează nerespectării tehnicii de organizare a muncii de învățare.

Criteriile după care poate fi evaluată *performanța școlară* sunt numeroase, iar printre acestea, *nota școlară* este cel mai adesea invocată ca un indicator fidel și valid al reușitei școlare. Desigur, nu întotdeauna nota este un criteriu obiectiv și sigur după care poate fi evaluată performanța școlară, dar aceasta se dovedește cel mai la îndemână în acest sens. Indiferent de criteriul utilizat însă, se pune problema obiectivității acestora și a faptului de a aduce un maximum informațional cu privire la rezultatele școlare ale unui elev (Golu, 2010).

În mediul școlar, asistăm adesea la fenomene contradictorii. De multe ori, elevii cu performanțe slabe sunt desconsiderați, batjocoriți, iar cei cu performanțe înalte sunt etichetați ca fiind tocolari, șoareci de bibliotecă, stârnesc invidii și discuții.

Psihopedagogii sunt de acord că performanța școlară este o variabilă multidimensională, fiind determinată/facilitată de o multitudine de factori. Ea angajează întreaga personalitate

a elevului, adică factorii psihologici și biologici asupra cărora acționează factorii de ambianță (pedagogici și socioculturali).

Printre factorii psihologici enumerăm inteligența, gradul de dezvoltare și mobilitatea proceselor intelectuale (percepția, reprezentarea mentală și imaginația, gândirea și rezolvarea de probleme, memoria și varietatea formelor de limbaj), capacitatea de concentrare a atenției, factorii motivaționali, stabilitatea emoțională etc.

Inteligența socială nu poate lipsi din această enumerare, deoarece de competențele și atitudinile sociale ale elevului depind integrarea sa în grupul școlar, socializarea cu efecte benefice asupra dezvoltării sociale de mai târziu.

Sisteme educaționale alternative

Metoda Montessori

Maria Montessori a înființat propria școală în anul 1907, la Roma, sub denumirea „Casa copiilor”, pentru copii cu vârste cuprinse între 3 și 7 ani. Principiul de bază susține următorul fapt: copiii învață ceea ce sunt pregătiți să învețe. De asemenea, se pune accent pe individualizarea învățării, pe unicitatea copilului, prin lucrul independent, într-un mediu noncompetitiv, în care educatoarele și copiii împart spațiul.

Sistemul step-by-step

Acesta prevede activități pe grupuri mici de copii, până la vârsta de 13 ani, pe centre de interese. Strategiile metodologice vizează: comunicarea (citire, scriere, ascultare, matematică); preocuparea și grija (cunoștințe despre natură); comunitatea (istorie, educație civică); conexiunile (a relaționa experiențe, cunoștințe).

Sistemul Waldorf

Este bazat pe filosofia lui Rudolf Steiner și cuprinde 12 clase – școala elementară de 8 ani și liceul de 4 ani. Învățarea se realizează fără manuale, într-o atmosferă de armonie și libertate, prin activități gospodărești, utile, artistice, literare, sociale, religioase. Educatorul manifestă dragoste, înțelegere, dar și responsabilitate, în încercarea de a dezvolta personalitatea copilului, prin îmbinarea între artă și știință.

6.5. Influențele mediului familial

Cel mai important factor extrașcolar care influențează stima de sine a copilului este familia. Caracteristicile mediului familial determină nivelul stimei de sine cu care copilul va intra la școală și vor acționa asupra ei și pe parcursul școlarității primare.

Familia reprezintă cel mai important sprijin pentru copil. Cercetătorii au descoperit anumite caracteristici ale mediului familial ce reduc riscul apariției dificultăților în dezvoltare :

- un număr redus de copii în familie ;
- cel puțin 2 ani diferență între copii ;
- existența, în afara mamei, a mai multor îngrijitori în cadrul familiei (tatăl, bunicii, frații mai mari) ;
- îndatoririle mamei, incluzând serviciul, nu sunt foarte solicitante ;
- copilul are parte de atenția îngrijitorilor în timpul copilăriei mici ;

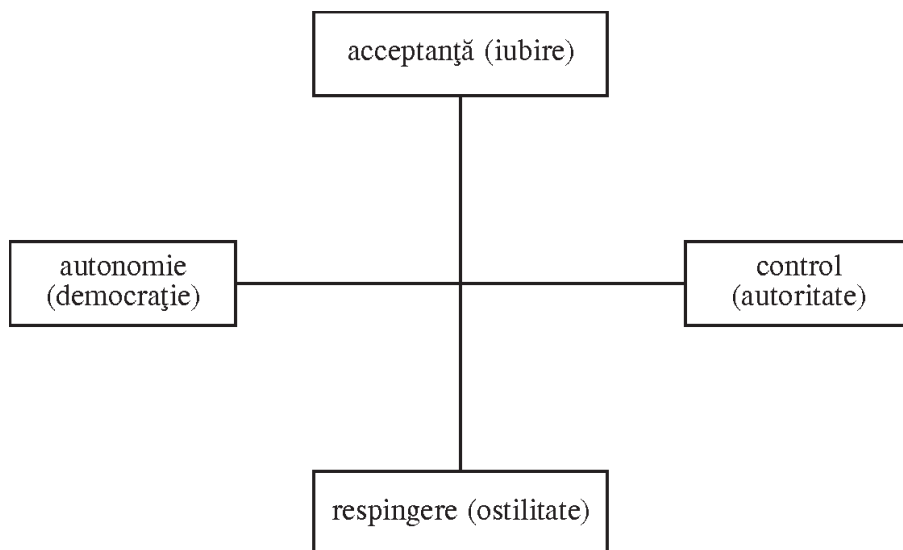
- familia este unită ;
- există o rețea importantă de prieteni și rude ;
- lipsa evenimentelor stresante în timpul copilăriei (Cole și Cole, 1989).

Relațiile din cadrul familiei, cele dintre părinți și copil, dar și cele dintre părinți, au un rol deosebit. Extrem de importantă este relația cu mama, securizarea afectivă a copilului determinând sentimente pozitive în raport cu sine și cu ceilalți. Astfel, copiii care primesc sprijin și căldură din partea familiei se caracterizează prin încredere, stimă de sine crescută, iar cei care sunt respinși ori au părinți autoritari tind să se simtă inferiori, nu dispun de capacitatea de a oferi și de a primi afecțiunea altora, sunt triști, se simt vinovați și preferă să stea singuri.

Influența familiei asupra imaginii de sine a școlarului din ciclul primar este accentuată și de faptul că, în această perioadă, copilul devine conștient de poziția și responsabilitățile sale din cadrul familiei, iar interacțiunile de la școală îi oferă posibilitatea de a compara atitudinile propriilor părinți cu familiile colegilor (Golu, 2010).

6.5.1. Stiluri și atitudini parentale

Schimbul mutual de nevoi psihologice între membrii familiei creează un sistem dinamic interrelațional axat pe patru atitudini parentale principale :

Atmosfera psihologică din familie rezultă din combinarea dimensiunilor : acceptanță – autonomie ; acceptanță – control ; respingere – autonomie ; respingere – control. Există însă două dimensiuni de bază, opuse între ele : acceptanță *versus* respingere și autonomie *vs* control.

Tabelul 6.1. *Stiluri și atitudini parentale*

Atitudini parentale	
Acceptanță vs respingere	
<ul style="list-style-type: none"> - se angajează în comportamente acceptabile din punct de vedere social - optimism - stabilitate emoțională - cooperare și deschidere 	<ul style="list-style-type: none"> - tendință crescută spre negativism și chiar delincvență - sentimente de insecuritate și inferioritate - probleme de adaptare la solicitări
Autonomie vs control	
<ul style="list-style-type: none"> - nivel înalt de socializare - inițiativă - asertivitate - conformism la normele de grup 	<ul style="list-style-type: none"> - dependență în relații - egocentrism - timiditate și sensibilitate - complexe

Se înțelege că un model parental eficient din punct de vedere educațional implică o operație de maximizare a atitudinilor de sens pozitiv, promovând acceptanța și autonomia în relațiile cu copilul, îmbinate cu un control flexibil, ponderat, care să nu stăvilească nevoile de afirmare ale copilului (Golu, 2006).

Templar (2008) recomandă părinților să stimuleze autonomia copiilor, lăsându-i uneori să se descurce singuri și provocându-i să înceapă să gândească pentru ei înșiși. Laudele trebuie folosite înțelept, iar recompensele să fie potrivite comportamentului. Comunicarea și stabilirea unor scopuri clare sunt esențiale în cunoașterea regulilor și limitelor. În ceea ce privește disciplina, trebuie evitată inconsecvența, care generează frustrare și confuzie.

6.5.2. Abuzul și neglijarea copilului

Tensiunile din familie sunt resimțite de copil, care, fiind încă incapabil să înțeleagă complexitatea raporturilor interpersonale și relațiile cauzale, poate resimți sentimente supărătoare, neobișnuite față de propria persoană. De exemplu, atunci când părinții se ceartă sau divorțează, deoarece copilul nu poate înțelege motivele pentru care se ajunge în această situație, aceștia preferă să ascundă adevăratele motive, iar el își explică comportamentul părinților atribuindu-și sentimente de vinovăție. De cele mai multe ori, sentimentele de vinovăție și inferioritate vor diminua nivelul stimei de sine.

Copiii martori ai violenței domestice devin victime din umbră, ei învață astfel că violența este o modalitate de a rezolva conflictele și de a-i controla pe ceilalți, că aceasta face parte din relațiile de familie, iar perpetuarea violenței în familie este adesea nepe-depsită. Selma Freiberg a introdus sintagma „fantome în camera copiilor”, desemnând mecanismul prin care suferința căreia părinții i-au fost victime trece în ființa copilului lor (Muntean și Munteanu, 2011, *apud* Killen, 2003 ; Shapiro, 2009).

În trecut, copilul era considerat ca aparținând părintelui ca și cum ar fi fost un simplu obiect, acesta având drept de proprietate asupra sa, iar abuzurile erau neobservate, trecute cu vederea, ignorate. Potrivit lui Strickland (2001), prima notificare privind această problemă s-a făcut în 1962, printr-o lucrare semnată de H. Hemke și intitulată *The Battered Child Syndrome*. Oficialii de la The National Resource Center for Child Protective